

(FOYDA) DAROMAD SOLIG'INING O'ZBEKISTON SOLIQ-BUDJET TIZIMIDAGI AHAMIYATI

NOSIROV MA'MURJON G'ULOMOVICH

BANK-MOLIYA AKADEMIYASI MAGISTRI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13954566>

Annotatsiya. Mazkur tezisda foyda solig'ining iqtisodiy mohiyati, tabiati, foyda solig'i tushumining O'zbekiston davlat budjetini daromad qismini shakllantirishdagi o'rni va ahamiyati o'rganilgan. Shuningdek, ushbu maqolada 2017–2022-yillar davomida O'zbekiston davlat budjetiga yig'ilgan foyda solig'i tushumining mutloq miqdordagi o'zgarishlari, o'sish sur'atlarining dinamik o'zgarishlari tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: Foyda, foyda solig'i, soliq obykti, soliq bazasi, foyda solig'i tushumi, o'sish sur'atlari.

Abstract: In thesis examines the economic essence, nature of profit tax, the role and importance of profit tax revenue in the formation of the revenue part of the state budget of Uzbekistan. Also, in this article, changes in the absolute amount of profit tax revenue collected to the state budget of Uzbekistan during 2017-2022, dynamic changes in growth rates are studied.

Key words: Profit, profit tax, tax object, tax base, profit tax revenue, growth rate.

Iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda, davlat budjetining daromad qismini shakllantirishda davlat foyda solig'i mexanizmidan foydalanadi. Foyda solig'i vositasida davlat budjetining daromad qismini shakllantirish va korxonalarning daromadlarini qayta taqsimlash jarayonida davlat va soliq to'lovchilar o'rtasida iqtisodiy munosabatlar yuzaga keladi. Soliq to'lovchi tomonidan olingan foyda foyda solig'i bo'yicha soliq solish obykti, deb e'tirof etiladi. Ayrim soliq to'lovchilar uchun soliq obyektini aniqlashda o'ziga xos xususiyatlar mavjud.

O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksining 296-moddasida foyda solig'ining soliq bazasini aniqlash qoidalari belgilangan: "soliq solinishi lozim bo'lgan foyda summasi soliq bazasi hisoblanadi" Yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibiga uning O'zbekiston Respublikasidagi va chet eldagi man-balardan soliq)davri mobaynida olingan daromadlari kiradi.

Jami daromadni aniqlashda qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i summolari hisobga olinadi. Soliq to'lovchilar o'zlarining jami daromadlari birlamchi hujjatlar, boshqa hujjatlar, shu jumladan, elektron hujjatlar, shuningdek soliqni hisobga olishga doir hujjatlar asosida pul, natura shaklida yoki boshqa shakllarda kelib tushgan barcha tushumlardan kelib chiqib aniqlanadi. Chet el valyutasida ifodalangan daromadlar qiymati milliy valyutada ifodalangan daromadlar bilan birgalikda hisobga olinadi. Ayrim tushumlar daromad sifatida tan olinmaydi.

Masalan:

- ✓ ustav kapitaliga qo'shilgan mablag'lar;
- ✓ aksiyalarni joylashtirish narxining ularning nominal qiymatidan ortiqcha summasi;
- ✓ ishtirokchilar tarkibidan chiqish chog'ida ustav kapitaliga qo'shilgan hissa doirasida olingan mablag'lar;
- ✓ oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birlashtiriladigan mablag'lar;

- ✓ oldindan to'lov tarzida boshqa shaxslardan olingan mablag'lar;
- ✓ garov yoki zakalat tarzida olingan mablag'lar;
- ✓ hukumat qarorlari asosida, shuningdek O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq tekinga olingan mol-mulk va xizmatlar;
- ✓ olingan grantlar, insonparvarlik yordami va maqsadli tushumlar;
- ✓ sug'urta summasi tarzida olingan mablag'lar va boshqalar.

Yuridik shaxslarning soliq bazasini aniqlashda jami daromadidan chegirib tashlanmaydigan xarajatlardan tashqari daromad olish bilan bog'liq barcha xarajatlar chegirib tashlanadi. Soliq to'lovchi tomonidan O'zbekiston Respublikasida ham, uning hududidan tashqarida amalga oshirilgan, asoslangan va hujjatlar bilan tasdiqlangan chiqimlari xarajatlar deb e'tirof etiladi. Shu o'rinda aytish joizki, asoslangan xarajatlar deganda bahosi pul shaklida ifodalangan, iqtisodiy jihatdan o'zini oqlagan chiqimlar tushuniladi. Yuqorida aytganimizdek, soliq bazasini aniqlashda chegirib tashlanmaydigan xarajatlar ham mavjud.

Ularga quyidagilar kiradi:

- ✓ moddiy qimmatliklarning tabiiy kamayishi normalaridan ortiqcha yo'qolishi;
- ✓ umumiy ovqatlanish korxonalariga kommunal xizmatlarning qiymatini to'lash;
- ✓ pensiyalarga ustamalar va qo'shimcha to'lovlar; xayriya yordamini amalga oshirish uchun xarajatlar;
- ✓ atrof-muhitni ifloslantirganlik uchun kompensatsiya to'lovlari;
- ✓ boshqa shaxslar uchun to'langan soliqlar;
- ✓ soliq tekshiruvlari natijalari bo'yicha qo'shimcha hisoblangan soliqlar;
- ✓ soliq to'lovchining tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lmagan tadbirlarga doir xarajatlari;
- ✓ kasaba uyushmalari qo'mitalariga yordam ko'rsatish;
- ✓ budjet tizimiga kiritilishi lozim bo'lgan penyal, jarimalar va boshqa sanksiyalar;
- ✓ xo'jalik shartnomalari shartlarini buzganlik uchun to'langan jarimalar, penyal va sanksiyalar.

O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksida belgilangan soliq stavkalar asosida aniqlanadi. Banklar, bozor va savdo komplekslari, polietilen granulalar ishlab chiqarishni amalga oshiruvchilar, mobil aloqa xizmatlarini ko'rsatuvchilar 20%, tovarlarning elektron savdosini amalga oshiruvchi soliq to'lovchilar 7.5%, qolgan soliq to'lovchilar 15% stavkalarda foyda solig'i to'laydilar.

References:

1. Рикардо Д. Сочинения т. I. Начало политической экономики и налогового обложения. Пер. с англ. — М.: Госполитиздат», с. 360.
2. Пепеляев С. Г. Основы налогового права. -М.: 1995, 24 с.
3. Черник Д. Г. Налоги в рыночной экономике. «Финансы», 1992, №3, с. 19.
4. Gataulin Sh. Soliqlar va soliqqa tortish. T.: 1996. 18-bet.
5. O'lmasov A., Sharijxojayev M. Iqtisodiyot nazariyasi. -T.: «Mehnat», 1995-y. 377-bet.
6. Olimjonov O. Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida soliq siyosati. «Hayot va iqtisod», -T.: «Mehnat», 2014-y.

7. Soliqlar va soliqqa tortish: Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik / A.V.Vahobov, A.S. Jo'rayev; O'zR oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi, Toshkent Moliya in-ti, -T.: Sharq, 2009. — 448 b.
8. J.R.Zaynalov, S.S. Aliyeva, Z.O.Axrоров, Z.J.Rasulov "Soliqlar va soliqqa tortish" -T.: «Mehnat», 2015-y. 58-bet
9. F.Sh.Shamsutdinov, Sh.F.Shamsutdinova "Chet mamlakatlar soliq tizimi"
10. Проблемы и перспективы формирования доходной базы бюджетов муниципальных образований (на примере Кавказского района Краснодарского края)
11. O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi. <https://lex.uz/acts/23041387>.
12. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi. <https://lex.uz/docs/4674902>- O'zbekiston Respublikasi qonunlari bazasi sayti.

